

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงเมื่อ วันเสาร์เดือนห้าแรมสิบค่ำปีชวดสัมฤทธิศก จ.ศ. ๑๒๔๐ เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลที่ ๕

จะว่าด้วยธรรมเนียมในราชตระกูลกรุงสยามนี้แปลกกว่าประเทศทั้งปวงหลายอย่าง ด้วยราชตระกูลนั้นมีมาก

หลายกึ่งหลายสายนัก แต่มีเวลาที่เปลี่ยนลงเป็นขุนนางได้เร็วกว่าประเทศอื่นๆ เจ้านายจึงไม่สู้มากเหลือเกินเหมือนเมืองลาว

ซึ่งแลเห็นอยู่ทุกวันนี้ เมืองเชียงใหม่นั้นก็ดี เมืองหลวงพระบางก็ดี ไม่ได้นับชั้นว่าเป็นเจ้าอย่างไรชั้นใด สุดแต่เป็นเชื้อสาย

ในราชตระกูลก็เรียกว่าเจ้าทั้งสิ้น จนเจ้าอย่างนี้ได้มาเป็นนายหมวดคุมคน ๙ คน ๑๐ คน อยู่ในเมืองเราก็มี

ธรรมเนียมเจ้าเมืองเรานี้ผิดกันกับลาว แต่ถ้าจะคิดดู ธรรมเนียมราชตระกูล ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่า

ตั้งแต่จุลศักราช ๗๑๒ ปี มาจนบัดนี้ ธรรมเนียมที่เรียกชื่อเสียง และศักดิ์นั้น ก็เปลี่ยนแปลงกันไปเป็นหลายครั้งหลายครา

แต่ไม่ได้เปลี่ยนต้นเปลี่ยนรากทีเดียว เป็นแต่เปลี่ยนเล็กน้อย ตามปัญญาของผู้ครองแผ่นดินที่จะรักษาราชตระกูลให้เรียบร้อย

ในเวลาบ้านเมืองกำลังเป็นป่าอยู่มาก ในตอนตั้งแต่กรุงเก่าลงมา จนถึงศักราช ๙๐๐ เศษ อยู่ในระหว่างสองร้อยปีนั้น

ธรรมเนียมราชตระกูลคล้ายคลึงกันตลอดมา ตั้งแต่นั้นต่อมาภายหลัง ก็เปลี่ยนแปลงมา เกือบจะเหมือนกับในปัจจุบันนี้

ไม่มีใครจะมียกย้ายไปอย่างอื่น

ในตำแหน่งยศเจ้านาย ที่จะให้ได้พยายามว่าเป็นแบบโบราณนั้น เห็นมีอยู่ในพระราชกำหนดกฎหมายเทียบบาล

ซึ่งได้ตั้งขึ้นแต่ครั้งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ผู้สร้างกรุง ในจุลศักราช ๗๒๐ ที่หลังสร้างกรุงแล้ว ๘ ปี

ชื่อกฎหมายเทียบบาลนี้แปลว่าสำหรับรักษาเรือนเจ้าแผ่นดิน ในกฎหมายนั้นได้พรรณากำหนดพระเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดิน

แลพระบรมวงศานุวงศ์ แลอั้งคับ สำหรับข้าราชการที่จะประพฤติให้ถูกต้อง ไม้มีความผิดในพระเจ้าแผ่นดิน

แต่กฎหมายนั้นถ้อยคำเป็นคำโบราณ คนไทยเองถ้าไม่ได้เป็นคนเรียน แลเป็นคนคิดอยู่บ้าง จะอ่านไมใครจะเข้าใจเลย

เพราะอย่างนั้นคนไทยทุกคนรู้จักกฎหมายนี้ แต่ไมใครจะทราบว่เนื้อความในกฎหมายนั้นเป็นอย่างไร เพราะชี้เกี่ยจอ่านชี้เกี่ยจคิด

ในกฎหมายนั้นได้แบ่งเจ้าออกเป็น ๔ ชั้น

๑. ชั้นที่ ๑ พระเจ้าลูกเธอเกิดด้วยพระอัคมเหสี เรียกว่าสมเด็จพระหน่อพุทธเจ้า มียศใหญ่กว่าเจ้านายทั้งปวง ต้องอยู่ในเมืองหลวง

๒. อีกชั้น ๑ เรียกว่าลูกหลวงเอก เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นดิน แต่มารดานั้นต้องเป็นพระราชธิดาของพระเจ้าแผ่นดินเหมือนกัน

จึงเรียกว่าเป็นลูกหลวงเอก พระเจ้าลูกเธอชั้นนี้ มียศได้กินเมืองเอก คือ เมืองพิษณุโลก เมืองสุโขทัย เมืองนครราชสีมา เป็นต้น

เรียกว่าลูกเธอกินเมืองเอกก็เรียก

๓. รองลงมาอีกชั้น ๑ พระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นดิน แต่พระมารดาเป็นหลานหลวง คือ หลานของพระเจ้าแผ่นดินตรงๆ

ที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า แครนด็อคเตอ เจ้าที่เกิดด้วยหลานหลวงดังนี้ ก็นับว่าเป็นลูกหลวงเหมือนกัน แต่มีศกินเมืองโท

เหมือนเมืองสวรรคโลก เมืองสุพรรณ เป็นต้น (เพราะหลานหลวงที่เป็นสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ ก็มีตำแหน่งกินเมืองเหมือนกัน

คือ เมืองอินทร เมืองพรหม)

๔. ยังอีกชั้น ๑ ที่เกิดด้วยพระสนม เรียกว่า พระเยาวราช คือเจ้าผู้น้อย ไม่ได้กินเมือง

เจ้าทั้ง ๔ ชั้นนี้ ว่าแต่ด้วยลูกหลวงพระเยาวราชต้องถวายบังคมพระเจ้าลูกเธอทั้งสามชั้นซึ่งว่ามาก่อน พระเจ้าลูกเธอทั้งสามชั้นนั้น

ก็ถวายบังคมกันเป็นลำดับไปตามยศ ถึงจะแก่อ่อนกว่ากันอย่างไร ไม่ได้กำหนดด้วยอายุ กำหนดอายุเป็นประมาณ ถ้าลูกเอมมีศมาก

จะเป็นผู้น้อยเด็กทีเดียว ที่มียศน้อยจะเป็นผู้ใหญ่แก่กว่ากันมาก ถึงจะเป็น พี่ ป้า น้า อา ประการใดก็ต้องไหว้ ต้องเดินตามหลังผู้มียศมาก

แต่ยศเจ้าลูกเธอ กินเมืองเอกเมืองโท ๒ ชั้นนี้ เจ้านั้นไปกินเมืองจริง เหมือนหนึ่งเป็นเจ้าประเทศราช อยู่ในบังคับเจ้าแผ่นดินใหญ่

เพราะเป็นผู้ปกครองเมืองอย่างนั้น คนทั้งหลายจึงเรียกเจ้าฟ้า เจ้าฟ้านั้นคือเจ้าแผ่นดิน ถ้าเจ้าเมือง ตามคำกล่าวถึงเดี๋ยวนี้ เ

เจ้าฟ้าข้างเมืองลาวยังมีมากนัก คือเจ้าฟ้าแสนหวี เจ้าฟ้าเมืองหลัก เจ้าฟ้าเมืองมิด เป็นต้น จนครั้งนี้เมื่อรบกับฮ่อ ในหนังสือที่มีไปมา

แลคำให้การยังเรียกว่าเจ้าฟ้าเมืองไทย เจ้าฟ้าเมืองญวน เจ้าฟ้านั้นแปลว่า เจ้าเมืองตรงทีเดียว แต่เป็นวิสัยอยากจะพูดให้สูง

จึงเรียกว่าเจ้าฟ้าเมืองหนึ่งเป็นเจ้าลงมาจากฟ้า คือว่าเป็นเชื้อวงศ์ของเทวดา เพราะธรรมเนียมข้างอินเดียนี้อีกกันว่าเจ้าแผ่นดินเป็นสมมุติเทวดา

แต่เจ้าฟ้ามืออยู่ ๓ ชั้นเท่านั้น ลูกพระอัครมเหสีไม่เป็นเจ้าฟ้า ลูกพระสนมไม่เป็นเจ้าฟ้า เป็นแต่ลูกเธอที่เกิดด้วยลูกหลานหลวงจึงเป็นเจ้าฟ้า

ธรรมเนียมแต่ตั้งกรุงแล้ว จนถึง ๒๐๐ ปีนั้น เป็นแบบอยู่ดังนี้

ภายหลังมา พระเจ้าแผ่นดินเห็นว่าใน ๒๐๐ ปีก่อน ที่ให้เจ้านายไปครองเมือง มีเหตุแย้งชิงราชสมบัติกันหลายครั้งหลายคราว

บางทีก็ไปเข้าด้วยพวกข้าศึก กลับมาทำร้ายกรุงซึ่งเป็นพี่น้องไม่ว่าสนิทกัน จึงได้เลิกธรรมเนียมนี้เสียโดยเจี๊ยบๆ

ไม่ได้ประกาศว่าจะไม่ตั้งต่อไป แต่ไม่ได้มีไปครองเมืองอีกเลย

ยศของเจ้าฟ้าคือเจ้าเมืองนั้น จึงยังคงติดอยู่กับเจ้านาย ซึ่งเป็นลูกหลวง หลานหลวง ถึงแม้ไม่ได้กินเมืองแล้วก็ยังเรียกเจ้าฟ้าอยู่เสมอ

อยู่มาพระเจ้าแผ่นดิน ไม่ใคร่จะมีพระอัศรมเหสีที่ยกย่องเหลือเกินกว่ากัน ที่จะให้เป็นสมเด็จหน่อพุทธเจ้า จึงได้คงมีอยู่แต่เจ้าฟ้า

ต่อมายศสมเด็จหน่อพุทธเจ้านั้น ก็หายไปทีเดียว ถึงเป็นลูกพระมเหสี ก็เรียกเพียงเจ้าฟ้า เหมือนลูกเธอที่เกิดด้วยลูกหลวงแลหลานหลวง

ยศเจ้าฟ้าเป็นยศของหัวหน้าเจ้านายทีเดียว เป็นแต่ในเจ้าฟ้าบางองค์ ซึ่งเป็นลูกเธอด้วยกัน เจ้าแผ่นดินเห็นสมควรยกขึ้นเป็นวังหน้า

มีอยู่บ้างเป็นบางคราวๆไม่เสมอไป แต่เจ้าฟ้ายังมีอำนาจที่จะแห่หอกได้เหมือนเจ้าแผ่นดิน อย่างเช่นตัวได้ครองเมืองอยู่

เมื่อเวลาไปทางเรือ ก็มีเรือตั้งกระทุ้งส้วเหมือนเจ้าแผ่นดินได้ แลเดินหน้าเจ้านาย ซึ่งมียศต่ำกว่าดังเช่นว่ามาแล้ว

แลยังมียศของเจ้าฟ้า ซึ่งวิเศษกว่าเจ้านายตามธรรมเนียมอีกหลายอย่าง คือ

รดน้ำในพระตำบองจรรรกก ซึ่งเป็นตำสำหรับภวายอภิเษกแก่พระเจ้าแผ่นดิน เมื่อเวลาบรมราชาภิเษก เต้านั้นได้ถือกันเป็น

ธรรมเนียมแผ่นดินมาว่ามารดาไม่ได้อยู่ในราชตระกูลเดียวกัน รดน้ำด้วยหมอนั้นเป็นจันไร พราหมณ์ไม่ยอมรดให้

จะรดได้ก็ที่เป็นเจ้าฟ้านิ่งเมื่อทำพิธีตรียมพวย บูชาพระอิศวรไล่ซึ่งช้า ข้าหงส์เสร็จแล้ว พราหมณ์นำเอาของบูชาพระอิศวรมาให้

ถ้าเป็นเจ้าฟ้า พรหมณัสนั้นว่าคาถาของพรหมณ์ ด้วยเสียงดังมีทำนองเหมือนหนึ่งถวายพระอิศวร และถวายพระเจ้าแผ่นดิน

ถ้าจะไปถวายแก่เจ้านายอื่นๆเป็นจันไรเหมือนกัน หนึ่งเมื่อเวลาประสูติเจ้าฟ้าานั้น ครบเดือนเข้าแล้ว พรหมณ์จะยกขึ้นอยู่

ตั้งว่าคาถาสรรเสริญไกรลาส เหมือนหนึ่งเอาหงส์ขึ้นบนเปลแล้วกล่อมด้วยคาถาของพรหมณ์ และมีเครื่องมโหรีอย่างหนึ่ง

เฉพาะทำได้แต่การหลวง แลการของเจ้าฟ้า คือมีซอคัน ๑ มีบัณเฑาะว์ ๒ อัน มีคนขับคน ๑ เรียกว่า ขับไม้

ตั้งแต่ขึ้นพระอยู่แล้ว มีข้าหลวงสำหรับร้องเพลงเทในเวลาประทม เรียกว่า ซ่าลูกหลวง ทำนองแลถ้อยคำไม่เหมือนกันกับที่เห็น

เจ้านายตามธรรมเนียม เป็นคำสูงๆเป็นต้นว่า อย่างเช่น พระเสด็จมาผ่านพิภพปกป้องพระวงศานุวงศ์แลราษฎร ดังนี้

ที่เลี้ยงนางนมนั้น เติมยศพระข้างหน้าเรียกเป็น พระพี่เลี้ยงพระนม ข้าในกรมมีตำแหน่ง ตั้งนายเวร ๔ ปลัดเวร ๔ อย่างละ ๖

บ้างตามที่นายเวรตำรวจนายเวรมหาดเล็ก นายเวรฝีมือ มากบ้างน้อยบ้าง ตามแต่เจ้าของจะตั้ง วิเศษกว่าเจ้านายตามธรรมเนียม

แลเมื่อพระชนมพรรษาครบ ๙ ขวบ มีการแห่งสงฆ์ในแม่น้ำ ภายใต้มณฑปตั้งอยู่บนแพในน้ำ เมื่อพระชนมพรรษาครบกำหนดโสกันต์

ก็มีเขาไกรลาส การแห่โสกันต์นั้น เป็น ๖ วัน ๗ วัน ทั้งลอยพระเกศา แลเมื่อโสกันต์เจ้าฟ้าต้องนั่งอยู่บนหนึ่งราชสีห์ ฤาษีปราชสีห์ปัก

อย่างเช่นพระเจ้าแผ่นดินขึ้นพระภัทรปิฐ แลจุกที่แบ่งผมเวลาจะตัดตามธรรมเนียมเจ้านายทั้งปวงแบ่งเป็นสามแหมม

แต่เจ้าฟ้าต้องแบ่ง ๕ แหมม เรียกว่า เบนจสิงขรคือเอาอย่างเทวดาองค์หนึ่ง ซึ่งเป็นคนสติปัญญาของพระอิศวรได้ห้ามผมเป็นห้าแหมม

แลสร้งน้ำด้วยปากสัตว์ทั้ง ๔ ดังเช่นการโสกันต์ที่เคยมีมาแล้วแลเจ้าฟ้าผู้นั้นไม่มีศที่สมควรจะเป็นกรมหมื่น ถ้าจะได้เป็นกรม

ต้องเป็นตั้งแต่กรมขุนขึ้นไป และมีศักดินาแปลกกว่าเจ้านายตามธรรมเนียมหลายเท่าคือถ้าเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้า

ทรงศักดินา ๒๐,๐๐๐ ถ้าเป็นต่างกรม ทรงศักดินา ๕๐,๐๐๐ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า ทรงศักดินา ๑๕,๐๐๐

ถ้าเป็นต่างกรม ๔๐,๐๐๐ เจ้าทั้งสองชั้นนี้ถ้าเป็นอุปราชทรงศักดินา ๑๐๐,๐๐๐ พระองค์เจ้าตามธรรมเนียม ถ้าเป็นพระเจ้าน้องยาเธอ

ทรงศักดินาแต่ ๗,๐๐๐ ลูกยาเธอ ๖,๐๐๐ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้า ทรงศักดินา ๖,๐๐๐ ถ้าเป็นต่างกรม

ทรงศักดินา ๑๕,๐๐๐ เท่ากันทั้งสามชั้น แต่ถ้าเป็นพระเจ้าหลานเธอเหมือนหนึ่งเจ้านายวังหน้า ศักดินา ๔,๐๐๐ ถ้าเป็นต่างกรม

ศักดินาจึงขึ้นเป็น ๑๑,๐๐๐ ตำแหน่งมานี้เป็นของโบราณ ตั้งมาแต่ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถที่ ๑ ซึ่งได้เถลิง

ราชสมบัติในจุลศักราช ๗๙๖ ปี ยังอยู่ในตอน ๒๐๐ ปีข้างต้น เมื่อดูตำแหน่งศักดินานี้แล้วก็จะเห็นว่า เจ้าฟ้ายศมากกว่า

พระองค์เจ้าเท่าใด อนึ่งเจ้าฟ้าเป็นต่างกรม จะเป็นกรมขุน กรมหลวง กรมพระ อย่างไรก็ดี ไม่ได้เรียกพระนามตามกรม

เปลี่ยนพระนามเดิมเหมือนเจ้าต่างกรมทั้งปวง เพราะเจ้าฟ้านั้น เมื่อจะได้รับพระนามกำหนดต่อพระชนมพรรษาได้ ๘ ปีเศษ ๑๓ ปี

พระนามนั้นจากฤกษ์ในสุพรรณบัฏนี้ สร้อยยาวดังเช่นตัวเราเอง ได้รับสุพรรณบัฏจากฤกษ์ชื่อว่า สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ

เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุษยรัตนราชรวินศ์ วรุตพงศบริพัต ศิริวัฒนราชกุมาร ฤทธิวัฒนราชวโรรส

ตามเวลาเด็กเวลาหนุ่ม

แต่ในสร้อยชื่อเจ้าฟ้า ได้รับทุกองค์นั้น คงจะมีว่าเป็นลูกคนนั้น คือออกพระนามพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน

ซึ่งเป็นพระราชบิดาทูๆพระองค์เหมือนหนึ่งพระนามพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

มีว่า พงศอิศวร กระจัตรีย์ พระนามสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลามีว่า มหิศราธิราชวิวงศ์

คือเป็นพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งทรงพระนามว่า อิศรสุนทร แลตัวเราเองมีว่า

บดินทรเทพยมหามกุฏบุรุษรัตนราชวิวงศ์ ท่านกลางมีว่า มกุฎราชวงศากร คือเป็นพระราชโอรสของ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระนามว่า มหามงกุฎ แต่เจ้าฟ้าหญิงนั้น มีสร้อยพระนามสั้นๆ

ไม่มีพระนามพระราชบิดา

แลตั้งเจ้ากรมปลัดกรมสมุหบัญชีเป็นหมื่นได้เหมือนเจ้าต่างกรม เมื่อเลื่อนขึ้นเป็นกรมขุนกรมหลวง ฤากรมพระนามเดิม

ที่ได้รับพระสุพรรณบัฏแต่ทรงพระเยาว์นั้นไม่เลิกถอน พระนามซึ่งตั้งเป็นกรมนั้นไม่เป็นพระนามของเจ้า เป็นชื่อของเจ้ากรม

ถ้าจะเรียกพระนาม ต้องเรียกพระนามเดิม ตลอดถึงชื่อเจ้ากรมด้วย เหมือนอย่างสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา

กรมพระบาราบปรบัษย์ เจ้ากรมเป็นพระบาราบปรบัษย์ ปลัดกรมเป็นหลวง สมุหบัญชีเป็นขุนตามลำดับยศ

อนึ่งเครื่องพานหมากเสวย พระตำบ่วนพระโอรุ์ ใช้เครื่องลงยาราชาวดี ผิดกับเจ้านายทั้งปวง ถ้าเจ้านายทั้งปวงถึงจะมียศใหญ่

เป็นต่างกรมอย่างสูงถึงกรมสมเด็จพระ ก็จะใช้เครื่องลงยาไม่ได้ ต้องใช้ทองเปลว เว้นแต่ทำให้งงในเวลาออกจาก

หน้าพระที่นั่งพระเจ้าแผ่นดิน ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดฯพระราชทานเครื่องในพานั้นลงยา

พานทองเปลว แก่ท่านผู้ที่ช่วยราชการแผ่นดินบ้าง น้อยคนที่เดียว ถ้าเจ้าฟ้าได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ใช้สร้อยพระนาม

อุกโตสุชาติสังสุทธเคราหณี ซึ่งเป็นคำนับถือของพวกนักปราชญ์ชาวสยามว่า เป็นผู้บริสุทธิ์ คำว่าอุกโตสุชาตินั้นว่ามีความเกิดดี

แต่ฝักฝ่ายทั้งสอง สังสุทธเคราหณีว่ามีกรรมเป็นที่ถือเอาปฏิสนธิบริสุทธิ์พร้อม คือถ้าจะรวมความตามเข้าใจ ว่ามีกรรมที่เกิด

ปฏิสนธิบริสุทธิ์เป็นอันดีพร้อมทั้งสองฝ่าย

อนึ่งถ้ามีข้าลูกหลวงเมื่อเวลาประสูติแล้ว เวลาสิ้นพระชนม์ก็ต้องมีนางร้องไห้ แลทำพระเมรุกลางเมือง ใหญ่บ้างย่อมบ้างตามกาลเวลา

อนึ่งยังมีคำของคนทั้งปวงที่เรียกยกยอนอกจากยศที่พระเจ้าแผ่นดินให้ เคยเรียกอยู่ในเจ้าฟ้าซึ่งเป็นลูกเธอว่า ทูลกระหม่อม

คำซึ่งเรียกว่าทูลกระหม่อมนี้ไม่เปนยศในตำแหน่ง เป็นแต่เรียกกันขึ้นลอยๆ เหมือนดังขุนนางเป็นพระยา แล้วบ่าวไพร่ฤาใครๆ

ที่มียศต่ำกว่า ถ้าขุนนางด้วยกันเองที่มียศเสมอกัน เคยเรียกว่าเจ้าคุณ แต่คำที่เรียกเจ้าคุณนี้ ถ้าจะกราบทูลในราชการ

ก็ใช้ไม่ได้ต้องเรียกชื่อพระยาอันนั้นตามที่ตั้ง ฉะนั้นคำที่เรียกว่า ทูลกระหม่อม นี้ก็เหมือนกันอย่างนั้น แต่บางทีถ้าไม่เป็นที่ใช้

ในหนังสือราชการ แลคำกราบทูลที่ไม่เป็นราชการแท้ ก็กราบทูลว่า ทูลกระหม่อม ได้บ้างเป็นแต่ไปรเวด

คำว่าทูลกระหม่อมนี้ บางทีคนที่ฟังจะสงสัยไปว่าเรียกไม่ทั่วกันเป็นเฉพาะแห่ง แต่ที่จริงนั้นถ้าเป็นเจ้าฟ้าชั้นเอก

แล้วเรียกทูลกระหม่อมได้ทั้งสิ้น ถึงโดยผู้อื่นจะเรียกบ้างไม่เรียกบ้าง ข้าไทคนใช้นั้นคงเรียกว่า ทูลกระหม่อม

อนึ่งพระเจ้าลูกเธอ เรียกพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นพระราชบิดา ว่าทูลกระหม่อมบ้าง ลูกเจ้าฟ้าเหล่านี้ก็เรียกเจ้าฟ้าผู้เป็นพระบิดาว่า

ทูลกระหม่อม เหมือนกัน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็รับสั่งว่าอย่างนี้ เป็นการถูกธรรมเนียมแล้ว แต่คนนี้เจ้าแผ่นดินไม่ต้องตั้ง

คนทั้งปวงเรียกเองได้ ก็เป็นยศของเจ้าฟ้าผิดกับพระองค์เจ้าด้วยอย่างหนึ่ง

ธรรมเนียมยศอย่างนี้ เป็นของมีมาแต่กรุงเก่าแต่ในตอน ๒๐๐ ปีข้างต้นบ้าง มาเกิดขึ้นภายหลัง ๒๐๐ ปีบ้าง ยศอย่างนี้

เจ้าฟ้ายังได้รับอยู่เสมอนจนถึงปัจจุบันนี้ เว้นแต่การโสกันต์และการลงทรงที่เป็นการใหญ่ๆ ต้องใช้ผู้คนมาก เวลามีราชการ

บ้านเมืองขัดขวางก็ไม่ได้ทำ ถ้าว่างเปล่าสมควรจะทำได้ก็ทำได้ทำ

ตำแหน่งยศและอำนาจของเจ้าฟ้า ซึ่งว่ามานี้เป็นแต่เจ้าฟ้าซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ถ้าเจ้าฟ้าอื่นๆ

มียศศักดิ์น้อยกว่าพระเจ้าลูกเธอของพระเจ้าแผ่นดินที่เป็นพระองค์เจ้า จะมีเครื่องยศและการโสกันต์ทรงผนวชสิ่งใดก็เท่ากับ

เจ้านายตามธรรมเนียม ถ้าต่ำลงไปกว่าพระองค์เจ้าบ้าง

ตามลำดับยศซึ่งพรรณนามาข้างต้น ต้องเข้าใจว่าเป็นแต่เจ้าฟ้าที่เป็นลูกพระเจ้าแผ่นดินใหญ่พวกเดียวกันเท่านั้น

ธรรมเนียมยศเจ้าฟ้าลูกเจ้าแผ่นดิน ดังเช่นว่ามานั้นมีมาแต่โบราณ ยังคงอยู่จนถึงปัจจุบันนี้

แต่ที่มีในกฎหมายระเบียบบาล ซึ่งเป็นของโบราณว่าได้ด้วยกระบวนแห่แห่น แลเครื่องยศต่างๆ เครื่องสูงต่างๆของเจ้าฟ้าเป็นชั้นๆ

จะเก็บมาเรียงในที่นี้ก็จะมีตายนาน ด้วยเป็นของเล็กทั้งเสียแล้ว ที่ยังเหลือติดมาบ้างก็เป็นแต่ของหลวงพระราชทาน

เหมือนหนึ่งเครื่องสูงกลองชนะแห่โสกันต์เป็นต้น จะพรรณนาให้ละเอียดก็เห็นจะไม่จบ

จะขอว่าด้วยผู้ซึ่งมียศสมควรเป็นเจ้าฟ้าตามธรรมเนียมภายหลัง ๒๐๐ ปีมาแล้วต่อไป เจ้าฟ้าซึ่งเข้าใจกันในชั้นหลังๆ

ตั้งแต่กรุงเก่ามาจนถึงกรุงเทพฯ ในระหว่าง ๓๐๐ ปีเศษ ว่าเจ้าอย่างไรสมควรจะเป็นเจ้าฟ้า อย่างไรไม่สมควรจะเป็น

ตามตัวอย่างมีอ้างอิงให้เห็นชัดได้สมเป็นแบบแผน ให้พึงทราบไว้ก่อนว่า ในราชตระกูลนั้นนับถือข้างฝ่ายมารตาคม

ถ้าจะนับผู้ที่สมควรเป็นเจ้าฟ้าได้นั้น เป็นได้เพราะ

๑. เจ้าแผ่นดินปราบดาภิเษกใหม่เปลี่ยนพระวงศ์แรกจะตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้า พระเจ้าแผ่นดินองค์นั้นมีอำนาจที่จะตั้งเจ้าฟ้า

ได้ตามชอบพระทัย แต่คงไม่ผิดจากหนทางที่เป็นแบบมาแล้ว แล้ววิเศษกว่าพระเจ้าแผ่นดิน ที่บรมราชาภิเษก

สืบพระวงศ์บ้างเล็กน้อย คือเหมือนหนึ่งพระพี่ยาเธอ พระพี่นาง พระน้องนาง ที่ร่วมพระครรภ์กับพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น

ยกขึ้นเป็นเจ้าฟ้าได้ พระราชโอรสองค์ใดองค์หนึ่ง จะยกขึ้นเป็นเจ้าฟ้าก็ได้ (๑) เหมือนอย่างพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ทรงยกสมเด็จพระพี่นางเธอ ๒ พระองค์ และพระเจ้าลูกเธอซึ่งเป็นพระโอรสพระธิดากรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีเป็นเจ้าฟ้าทั้ง ๔ พระองค์

แต่กรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีซึ่งเป็นพระมารดานั้น ก็ได้ยกขึ้นเป็นอัครมเหสี มีการตั้งแต่งอย่างไรอย่างหนึ่ง เป็นแต่โปรดฯให้เป็นเจ้า

า จะได้สมกับที่เป็นพระมารดาเจ้าฟ้า นี้เป็นเจ้าฟ้าตั้งขึ้นยกขึ้นขึ้นอย่างหนึ่ง แต่พระเจ้าน้องยาเธอของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งบรมราชาภิเษก

สืบพระบรมราชวงศ์โดยการเรียบร้อย เหมือนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระอนุชากรมพระมารดาไม่เห็นยกขึ้นเป็นเจ้าฟ้า

(๒) จะเป็นด้วยสิ้นพระชนม์ไปเสียแต่ยังทรงพระเยาว์ จึงไม่ยกขึ้นเป็นเจ้าฟ้า ถ้ามีธรรมเนียมห้ามปรามกันอย่างไรก็ไม่ทราบ

๒. พระเจ้าลูกเธอซึ่งเกิดด้วยลูกหลวง คือ พระราชธิดาของพระเจ้าแผ่นดิน เป็นเจ้าฟ้าตรงตำแหน่ง เหมือนหนึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระบำราบปรปักษ์ ซึ่งเป็นพระราชโอรสเจ้าฟ้ากุนทล เป็นพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นพระราชบิดา ถ้าจะว่าตามภาษาอังกฤษก็นับว่าเป็น เจ้าฟ้าไปไรต์ (By right)

๓. เจ้าฟ้าซึ่งเกิดด้วยพระราชนัดดาของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินนั้น ถ้าจะว่าโดยตรงก็ควรเป็นเจ้าฟ้าได้ตามกฎหมาย

แต่พระราชนัดดาของพระเจ้าแผ่นดินนั้น ไม่ใคร่จะมีพระบิดามารดาเป็นเจ้าฟ้า ถ้าเป็นพระองค์เจ้าทั้งสองฝ่าย

จึงตกลงเป็นหม่อมเจ้าเสียโดยมาก เมื่อเป็นหม่อมเจ้าอยู่ดังนี้ ก็ไม่สมควรที่จะเป็นพระมารดาเจ้าฟ้า เมื่อพระเจ้าแผ่นดิน

จะโปรดให้เป็นเจ้าฟ้าจึงต้องยกขึ้นให้เป็นพระองค์เจ้า เหมือนแบบในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

หม่อมเจ้าหญิงในพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ ซึ่งเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ๆ

ยกขึ้นเป็นพระองค์เจ้าไว้แต่ก่อนแล้ว ครั้นมาเป็นพระราชเทวีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

มีพระราชโอรสเป็นเจ้าฟ้า แลหม่อมเจ้ารำเพยเป็นพระราชธิดาในกรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ ซึ่งเป็นพระราชโอรสใหญ่ใน

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มาเป็นพระราชเทวีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงยกขึ้นเป็น

พระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย์ ได้เป็นพระราชมารดาเจ้าฟ้าถึง ๔ พระองค์ เจ้าฟ้าอย่างนี้เป็น เจ้าฟ้าไปไรต์ (By right) เหมือนกัน

แต่ซึ่งต้องยกเป็นพระองค์เจ้า เพราะจะให้สมกับพระเกียรติยศเจ้าฟ้า ซึ่งเป็นพระโอรสแต่ที่พระราชโอรสพระเจ้าแผ่นดิน

เกิดด้วยหลานเธออย่างนี้ พระเจ้าแผ่นดินไม่โปรดฯให้เป็นเจ้าฟ้าก็ได้ ธรรมเนียมที่ว่าพระราชโอรสเกิดด้วยหลานหลวงเป็นเจ้าฟ้า นั้น

ถ้าเป็นพระองค์เจ้าเป็นเจ้าฟ้า ถ้าเป็นหม่อมเจ้าไม่แน่ พระเจ้าแผ่นดินยังขัดขวางได้

๔. พระราชโอรสเกิดด้วยเจ้าต่างประเทศ ซึ่งเป็นเมืองเอกราชในครั้งนั้น เป็น เจ้าฟ้าไปไรต์ ถ้าเมืองซึ่งเป็นเอกราชอยู่เดิม

ภายหลังมาเป็นเมืองประเทศราชขึ้นกรุงเทพฯ พระเจ้าแผ่นดินนั้นยังคงศักดิ์อยู่ ถ้าพระเจ้าแผ่นดินจะโปรดฯให้หลานเจ้าคนนั้น

ซึ่งเป็นพระราชโอรส พระราชธิดาของพระองค์เป็นเจ้าฟ้าก็ได้ เหมือนดังพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ยกพระองค์เจ้าหญิงในเจ้าจอมมารดา ซึ่งเป็นลูกเจ้าเวียงจันทน์ขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงกุญฑลทิพยวดี

เจ้าฟ้าดังนี้ก็ยังมีว่าเป็นไปไรต์ แต่คนไม่สู้จะนับถือเหมือนพระมารดา ซึ่งเป็นพระบรมวงศ์เดียวกัน แลในแผ่นดิน

นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นักเขียนซึ่งเป็นบุตรสมเด็จพระเจ้านโรดมเจ้ากรุงกัมพูชา ซึ่งโปรดฯให้เป็น

พระองค์เจ้ากำโพชราชสุดาตวง แลต่นกุสุเบีย ซึ่งเป็นน้องสาวสุดด้านมหมุดเมืองสิงา เป็นพระสนมอยู่ทั้งสองคน

ก็ได้ปรารถนการดังทราบทั่วกัน ถ้าพระราชบุตรเกิดด้วยเจ้า ๒ คนนี้ ก็ต้องเป็นเจ้าฟ้าตามธรรมเนียมเหมือนกัน

แต่ก็มีคนรังเกียจอยู่ในการที่จะต้องเป็นดังนั้นมาก

๕. เจ้าฟ้าหญิงซึ่งเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ ฤาสมเด็จพระเจ้าลูกเธอก็ดี มีพระสวามีเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ถ้าเป็นเจ้าฟ้า

ถ้าเป็นเจ้าต่างกรมพระองค์เจ้าอย่างใดๆก็ดี เมื่อเจ้าฟ้าหญิงองค์นั้นมีพระโอรสพระธิดา ก็คงเป็นเจ้าฟ้าตามพระมารดา

แต่ศักดิ์นาลดลงไปตามบรรดาศักดิ์เจ้าซึ่งเป็นพระบิดา ได้แต่ชื่อว่าเป็นเจ้าฟ้าเหมือนสมเด็จพระพี่นางเธอของ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา

โลกมั่งสองพระองค์ มีพระสวามีแต่ยังไม่ได้เป็นเจ้า มีพระโอรสพระธิดาองค์ละหลายองค์ พระโอรสพระธิดานั้นต้องนับเป็นเจ้าฟ้าทั้งสิ้น

ตามพระมารดา ครั้นภายหลังมาเจ้าฟ้าหญิงซึ่งเป็นพระธิดาสมเด็จพระพี่นางพระองค์น้อยได้เป็นพระชายา

ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อยังเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธออยู่ มีพระโอรสสามพระองค์ เป็นเจ้าฟ้าทั้งสามพระองค์

เป็นตัวอย่างดังนี้ แต่ผู้อ่านต้องเข้าใจว่าเจ้าฟ้าหญิงซึ่งจะได้เป็นเมียพระองค์เจ้า แลพระองค์เจ้าจะเป็นเมียหม่อมเจ้า

ถ้าเป็นเมียขุนนาง ถ้าเจ้าต่างประเทศ แลเจ้าในตระกูลแต่มีเชื้อพี่น้องสนิทกันนั้น ธรรมเนียมห้าม มิไม่ได้

เพราะฉะนั้นเจ้าฟ้าแลพระองค์เจ้าจะมีสวามีต้องมีได้แต่ที่เป็นพี่น้องกันสนิทแลมียศเสมอกัน

ถ้าที่ชายสูงกว่าหญิง เพราะเหตุนั้นเจ้าฟ้าแลพระองค์เจ้า จึงเป็นธรรมเนียมมิได้มีพระสวามีแทบทั้งนั้น

ถ้าจะมีก็เป็นแต่พระราชเทวีของพระเจ้าแผ่นดินบ้าง ซึ่งจะมีพระสวามีอื่นนอกจากพระเจ้าแผ่นดินนั้นน้อยนัก

เพราะมักจะเป็นที่รังเกียจกันไป จึงไม่มีเจ้าฟ้าซึ่งสืบตระกูลพระมารดาตั้งเช่นว่ามาแล้ว ซึ่งจะชี้เป็นตัวอย่าง

ให้เห็นได้ในปัจจุบันนี้ มีมากอยู่ก็แต่เมื่อแรกตั้งบรมราชวงศ์เป็นเจ้าขึ้นใหม่ ๆ เจ้าฟ้าโดยพระมารดาตั้งนี้ก็นับว่าเป็น

ใบคอกเตสซี(BY-courtesy)

๖. ลูกวังหน้าเดิมพระเจ้าแผ่นดินโปรดฯให้เป็นพระองค์เจ้าไว้ แต่ครั้งกรมพระราชวังในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกแล้ว ครั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯนั้น โดยเป็นลูกใหญ่ของวังหน้าบ้าง ได้รับราชการบ้าง

มีเชื้อวงศ์ข้างมารดาอยู่พอจะยกย่องให้เป็นเจ้าฟ้า ก็โปรดฯยกขึ้นเป็นเจ้าฟ้าพอเป็นเกียรติยศ มีตัวอย่างมาสององค์

คือ เจ้าหญิงทิพกุลทอง ซึ่งเป็นพระราชธิดากรมพระราชวังในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

มารดาเป็นลูกเจ้าลาวเมืองเชียงใหม่ โปรดฯตั้งให้เป็นเจ้าฟ้า แต่ที่มารดาเป็นลูกเจ้ากรุงกัมพูชาธิบดีก็มีมารดาเป็นพระองค์เจ้า

พระธิดาเจ้ากรุงธนบุรีก็ไม่โปรดฯให้เป็นเจ้าฟ้า ก็ต้องเป็นอยู่แต่พระองค์เจ้า ครั้นอยู่มาถึงกรมพระราชวังในแผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ มีพระราชขบถเกิดด้วยพระองค์เจ้าดารา ซึ่งเป็นพระธิดากรมพระราชวังที่ ๑ ก็ไม่ได้เป็นเจ้าฟ้า

เป็นแต่พระองค์เจ้าอิศราพงษ์ อยู่จนเป็นผู้ใหญ่อายุจนถึง ๓๐ ปีเศษ ครั้นมาถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ได้รับราชการเรียบร้อยแข็งแรงมาก ก็โปรดฯให้เป็น เจ้าฟ้า โดยโปรโมชัน(Promotion) แต่เจ้าฟ้าอย่างนี้ไม่ได้ใช้ค่านำ

พระนามว่าสมเด็จฯ ใช้แต่พระบรมวงศ์เธอเหมือนพระองค์เจ้า เจ้าฟ้าอย่างนี้เป็นได้แต่เฉพาะแต่พระเจ้าแผ่นดินโปรดฯให้เป็น

พอเป็นที่ยินดี เป็นเจ้าฟ้านอกแบบ ลูกวังหน้าจะเป็นเจ้าฟ้าได้จริง ก็แต่ที่พระมารดาเป็นเจ้าฟ้าเหมือนอริบยาไว้แล้วข้างบน

๗.ยังมีเจ้าฟ้าอีกอย่างหนึ่ง เป็นธรรมเนียมปรากฏมาแต่ครั้งเดียว แต่แผ่นดินเจ้ากรุงธนบุรี พระราชธิดาใน

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้มีพระราชบุตรด้วยเจ้ากรุงธนบุรีองค์หนึ่ง แล้วพระมารดาก็สิ้นชีพไป

ในขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้รับตำแหน่งใหญ่เรียกว่ามหากษัตริย์ศึก

มีอำนาจบังคับบัญชาในการศึกได้เหมือนพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อการทัพศึกในครั้งนั้นมีมาก พระเจ้ากรุงธนบุรีนับถือ

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเหมือนเป็นเจ้าในการศึกองค์หนึ่ง แลโดยเจ้ากรุงธนบุรีได้ปราบดาภิเษก

มีอำนาจที่จะตั้งเจ้าฟ้าได้ดังเช่นว่าไว้ในข้อ ๑. จึงได้ตั้งพระเจ้าลูกเธอพระองค์นั้น เป็นเจ้าฟ้าวิเศษมิใช่โดยไรต์องค์หนึ่ง

เจ้าฟ้าองค์นั้นก็เกิดด้วยเชื้อวงศ์ของพระเจ้ากรุงธนบุรีอีก ๒ องค์ แต่เจ้าฟ้าทั้งสององค์นั้นตั้งโดยไรต์ ไม่เหมือนเจ้าฟ้า

ซึ่งเป็นพระราชนัดดาพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนี้ แต่ครั้งภายหลังมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ได้ปราบดาภิเษก เจ้าฟ้าพระองค์นี้ก็เจ้าฟ้าไปไรต์ เพราะเป็นพระราชธิดาสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ก็คงเป็นเจ้าฟ้าเหมือนกับ

พระโอรสซึ่งเป็นเจ้าฟ้า ผู้ที่สมควรเป็นเจ้าฟ้า ซึ่งได้เป็นมาแล้วในระหว่าง ๓๐๐ ปี ได้เป็นเจ้าทั้ง ๗ หมู่นี้เท่านั้น

นอกจากนั้นพระเจ้าแผ่นดิน จะมีพระราชโอรสด้วยพระสนมใดๆ เป็นเจ้าฟ้าไม่ได้เด็ดขาด ถ้าจะแบ่งยศในจำพวกเจ้าฟ้าเหล่านี้

ตามกฎหมายศักดินา ก็เห็นว่าเจ้าฟ้าซึ่งเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องเธอเป็นที่หนึ่ง แต่เจ้าฟ้าซึ่งเป็นพี่บ้าน้าของพระเจ้าแผ่นดินนั้น ใ

ม่มีกำหนดในศักดินาแต่ดูเหมือนจะมียศใหญ่กว่าเจ้าฟ้าที่เป็นน้องยาเธอ เพราะธรรมเนียมที่นับในกฎหมายนั้นนับตามผู้ใหญ่เด็ก

ไม่ได้นับตามขีดแล่ง่าง เว้นแต่ศักดินาที่ใช้ในปัจจุบันนี้ ไม่ได้แก้กฎหมายเก่าเลย

เมื่อในกฎหมายไม่มีกำหนด ก็คงใช้ใช้อยู่เท่าสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า จึงต้องนับรวมไว้เป็นชั้นหนึ่ง

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ามีศักดินาลดลงมาน้อยหนึ่ง จึงนับเป็นชั้นรอง เจ้าฟ้าตามธรรมเนียมเหมือนหนึ่ง

เจ้าฟ้าหลานเธอนับเป็นชั้นต่ำ ด้วยถึงเป็นกรมแล้ว ก็มียศอยู่เพียงเสมอพระองค์เจ้าต่างกรม

แต่ความนิยมนับถือของคนทั้งปวงนั้นเป็นตามกาลตามเวลาตามผู้คิดผู้ห่าง แลพระมารดาบริสุทธิ์ชั้นอยู่ในราชตระกูล

จึงปรากฏเป็นเจ้าฟ้าสืบมา ไม่ได้ขาดระหว่างเลยจนถึงบัดนี้ เรื่องเจ้าฟ้าที่กล่าวมานี้ มีตัวอย่างชี้ให้เห็นได้ทุกอย่าง

แลต้องกันกับที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเรียบเรียงเรื่องโสกันต์

ประกาศเรื่องโสกันต์นี้ เป็นพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามงกุฎ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลงวันพฤหัสบดี

ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือนยี่ ปีฉลูสัปตศก จ.ศ. ๑๒๒๗ เป็นวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๘

ลงพิมพ์ในหนังสือจดหมายเหตุ บางกอกรีคอร์เดอร์ เล่ม ๑ หน้า ๒๐๙ ลงวันอังคาร แรม ๑๕ ค่ำ เดือนยี่ ปีฉลูสัปตศก ๑๒๒๙

วันที่ ๑๗ มกราคม ค.ศ. ๑๘๖๖ หน้า ๒๒๑ วันพุธ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ วันที่ ๓๑ มกราคม กับเล่ม ๒ หน้า ๑ วันแรม ๑ เดือน ๔

วันที่ ๑ มีนาคม

ลงพิมพ์ในหนังสือชริฎาณวิเศษ ตั้งแต่วันพฤหัสบดี แรม ๘ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีจอรัฐศก จ.ศ.๑๒๔๘ เล่ม ๒

ลงพิมพ์หนังสือบางกอกเรียลตี้คอร์เซอร์ของหมอบัตเล เมื่อศักราช ๑๒๒๗

ที่นี้จะว่าด้วยพระราชบุตร พระราชบุตรี ของพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งในกฎหมายเรียกรว่า พระเยาวราช และเจ้านายซึ่งมียศต่างๆ

ลงไปอีกโดยลำดับ

๑. พระราชบุตรีของพระเจ้าแผ่นดินที่เกิดด้วยพระสนม ฤาที่เรียกกันว่าเจ้าจอมมารดานั้น มียศอย่างเดียวกันหมด เรียกว่า

พระองค์เจ้า อย่างหนึ่ง

๒. พระบุตร พระบุตรี ของกรมพระราชวัง แต่เดิมเมื่อครั้งกรุงเก่า เป็นพระองค์เจ้าบ้าง เป็นหม่อมเจ้าบ้าง ไม่เสมอกัน

แต่ต่อมาถึงแผ่นดินกรุงเทพฯ

พระเจ้าแผ่นดินใหญ่ทรงเห็นว่ากรมพระราชวังได้ทำศึกมาก จึงได้โปรดฯให้เป็นพระองค์เจ้าทั้งสิ้น ภายหลังก็เป็นพระองค์เจ้า

ตามๆกันมาอีกพวกหนึ่ง

๓. พระโอรสพระธิดากรมพระราชวังหลังที่เกิดด้วยบริจา ก็เป็นพระองค์เจ้าอีกพวกหนึ่ง

๔. พระบุตร พระบุตรี ของเจ้าฟ้าก็ดี เจ้าต่างกรมก็ดี พระองค์เจ้าก็ดี ถ้ามารดาเป็นพระองค์เจ้าลูกก็เป็นพระองค์เจ้า

ดังเช่นเจ้าฟ้าหญิงมีลูกต้องเป็นเจ้าฟ้าเสมอมาดะนั้น นี้ก็เป็นพระองค์เจ้าอีกจำพวกหนึ่ง

๕. หม่อมเจ้าซึ่งเป็นพระบุตร พระบุตรีของเจ้าต่างกรม แลพระองค์เจ้า ซึ่งเป็นองค์ใหญ่ฤารับราชการมาก

ฤาเป็นที่คุ้นเคยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ก็ทรงยกขึ้นเป็นพระองค์เจ้าได้ไม่มีกำหนดว่าเท่าใด

เหมือนกับยกลูกวังหน้าขึ้นเป็นเจ้าฟ้า แต่ลูกต่างกรมฤาพระองค์เจ้าวังหน้าไม่เคยยกขึ้น ยกขึ้นแต่ลูกเจ้าต่างกรม

แลพระองค์เจ้าวังหลวงซึ่งเป็นลูกเจ้าแผ่นดิน

รวมพระองค์เจ้าจึงเป็น ๕ อย่างด้วยกันดังนี้ แต่พระองค์เจ้าทั้ง ๕ อย่างนี้ ใช่ว่าจะมียศเสมอกันก็หาไม่

มียศแปลกๆกันมากทีเดียว ยศซึ่งจะกำหนดแปลกกันนั้น ด้วยคำนำพระนามข้างหน้า คำนำพระนามนั้นมีมากหลายอย่างนัก

ศักดิ์นาก็ขึ้นลงตามคำนำพระนามนั้นด้วย แลเป็นเนื้อความให้รู้ชั้นของพระองค์เจ้านั้นด้วย

๑. พระเจ้าบรมอัยกาเธอชาย พระเจ้าบรมอัยยิกาเธอหญิง คือเป็นปู่ย่าตายายของพระเจ้าแผ่นดิน คำที่ว่าเธอนั้น

แปลว่าท่านคือพระเจ้าปู่ท่าน พระเจ้าย่าท่าน แลคตินี้ตลอดไป ท่านนั้นคือ เจ้าแผ่นดินองค์ใหญ่องค์เดียว

๒. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ คือท่านที่เป็นลุงเป็นอาเป็นป้าของพระเจ้าแผ่นดินทั้งชายแลหญิง

๓. พระเจ้าพี่ยาเธอชาย พระเจ้าพี่ยาเธอหญิง พระเจ้าน้องยาเธอชาย พระเจ้าน้องยาเธอหญิง

ท่านทั้งสามชั้นนี้ทรงศักดิ์เสมอกัน เมื่อเวลายังไม่ได้เป็นกรม ๗,๐๐๐ ถ้าเป็นกรมทรงศักดิ์ ๑๕,๐๐๐

๔. พระเจ้าลูกยาเธอชาย พระเจ้าลูกยาเธอหญิง

๕. พระเจ้าราชวงศ์เธอทั้งชายแลหญิงนี้ เป็นตำแหน่งตั้งขึ้นใหม่ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เพราะทรงพระราชดำริเห็นว่า พระราชบุตร พระราชบุตรีในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระเจ้าลูกเธอ

มาก่อนแล้ว ครั้นพระองค์เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ก็จะต้องลดลงเป็นพระเจ้าหลานเธอ ศักดิ์นาศ่อมพระองค์เจ้าวังหน้า

เห็นไม่สมควร จึงโปรดฯให้เป็นพระเจ้าราชวงศ์เธอ คงศักดิ์นาศ่อมพระเจ้าลูกเธอ เมื่อยังไม่ได้เป็นกรมศักดิ์ ๖,๐๐๐

เมื่อเป็นต่างกรมขึ้นก็ทรงศักดิ์ ๑๕,๐๐๐ เท่าชั้นสามข้างบนทั้งพระเจ้าลูกเธอ แลพระเจ้าราชวงศ์เธอ

พระองค์เจ้าทั้งห้าชั้นนี้ เป็นพระองค์เจ้าซึ่งเป็นพระราชบุตรแลพระราชบุตรี พระเจ้าแผ่นดิน แบ่งยกขึ้นเป็นตอนหนึ่งต่างหาก

นับเป็นพระองค์เจ้าอย่างเอกทั้ง ๕ ชั้น

๑. ตอนนี้ไป พระบุตร พระบุตรี ในกรมพระราชวังแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ ชั้นที่ ๑
๒. พระบุตร พระบุตรี ในกรมพระราชวังแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ ชั้นที่ ๒
๓. พระบุตร พระบุตรี กรมพระราชวังในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ ชั้นที่ ๓
๔. พระบุตร พระบุตรี สมเด็จพระปิ่นเกล้าในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีพระชนมายุแก่กว่า

สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินในปัจจุบันนี้ เป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ ชั้นที่ ๔

๕. พระบุตร พระบุตรี สมเด็จพระปิ่นเกล้า ที่อ่อนพระชนมายุว่าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินในปัจจุบันนี้ เป็นเจ้าบวรวงศ์เธอ ชั้นที่ ๑
๖. พระบุตร พระบุตรี กรมพระราชวังในปัจจุบันนี้ เป็นเจ้าบวรวงศ์ ชั้นที่ ๒
๗. พระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้า ซึ่งเป็นพระองค์เจ้าเพราะมารดาที่ดี ถ้าเป็นหม่อมเจ้ายกขึ้นเป็นพระองค์เจ้าก็ดี

เป็นพระเจ้าหลานเธอทั้งสองอย่าง

ในพระองค์เจ้า ๗ พวกนี้ เมื่อยังไม่เป็นต่างกรม ทรงศักดินา ๔,๐๐ เมื่อเป็นต่างกรมแล้วทรงศักดินา ๑๑,๐๐๐ เสมอกัน

๑. พระองค์เจ้าซึ่งเป็นพระบุตร พระบุตรี กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ ซึ่งเป็นพระอัยยิกา ฝ่ายพระบรมชนนีของพระเจ้าแผ่นดินปัจจุบันนี้

เป็นพระประพันธวงศ์เธอ เพราะเป็นพระวงศ์ของพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองฝ่าย

๒. พระองค์เจ้าซึ่งเป็นหลานเธอเก่า พระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นพระอัยยิกาล่วงไปแล้ว โดยพระมารดาเป็นพระองค์เจ้าก็ดี

หม่อมเจ้ายกขึ้นเป็นพระองค์เจ้าก็ดี เป็นพระวงศ์เธอทั้งสิ้น

๓. พระองค์เจ้าในกรมพระราชวังหลัง แลในเจ้าฟ้าซึ่งเป็นพระโอรสของสมเด็จพระที่นั่งเธอในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า

ทั้งสองพระองค์เหล่านี้ เป็นพระสัมพันธวงศ์เธอ

พระองค์เจ้า ๓ ชั้นนี้ เมื่อเวลายังเป็นหม่อมเจ้า มีศักดินาเพียง ๑,๕๐๐ แต่ครั้นเมื่อเป็นพระองค์เจ้าขึ้น ก็ไม่มีตำแหน่งมา

ในกฎหมายว่าจะเป็นศักดินาเท่าไรแน่ ดูเหมือนของเก่าจะใช้อย่างเช่นหลานเธอเสมอมา แต่ที่เคยใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้

ถ้าเป็นพระองค์เจ้าศักดินาคงอยู่ ๑,๕๐๐ ถ้าไม่มีใครจะพูดถึงศักดินาทีเดียว เรื่องที่ให้ศักดินา ๑,๕๐๐ นี้เห็นว่าไม่ถูก

แต่เมื่อเป็นต่างกรมแล้วคงใช้ศักดินา ๑๑,๐๐ เท่าเจ้านายวังหน้า แลหลานเธอซึ่งว่ามาแล้วทั้ง ๗ ชั้น จึงเป็นการถูกทีเดียว

พระองค์เจ้าชั้นนี้ ถ้าจะแยกออกจากวังหน้าก็เป็นชั้นที่ ๓ แต่เมื่อเป็นต่างกรมขึ้นแล้ว จะนับรวมกันเข้ากับเจ้านายวังหน้าก็ได้

รวมค่านำพระนาม พระองค์เจ้าทั้ง ๓ ชั้นนี้ถึง ๑๕ อย่าง แต่ในปัจจุบันนี้ ถ้าต่อไปภายหน้าพระเจ้าแผ่นดินสืบบรมราชวงศ์

ลงไปอีกก็ชั้นที่ซู้ก็คงเกิดค่านำพระนามนี้ขึ้น แผ่นดินละอย่างสองอย่างทุกชั้น แต่เจ้าฟ้านั้นก็คงใช้ตามลำดับพระวงศ์

เหมือนพระองค์เจ้า เต็มแต่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

เจ้าฟ้า เป็นต้น ใช้คั้งนี้ตลอดไป

คำซึ่งใช้เป็นค่านำพระนามนี้ ที่ใช้เป็นคำตรงดั่งเช่นอัยกาเธอ พี่ยาเธอ น้องยาเธอ ลูกยาเธอ หลานเธอ ดั่งนั้นก็มิเป็นของเก่า

เรียกเป็นพี่เป็นน้องของในหลวงตามที่เป็นอย่างจริง แต่ที่เป็นบรมวงศ์เธอ ราชวงศ์เธอ วรวงศ์เธอ บวรวงศ์เธอ ประพินธวงศ์เธอ

สัมพันธวงศ์เธอดังนี้ไม่ได้เป็นคำเรียกตรงว่าเป็นอะไรชัด เป็นแต่คำยกย่องว่าเป็นสายใหญ่บ้าง กลางบ้าง เกี่ยวพันบ้าง

เป็นของเกิดขึ้นใหม่ เพราะใช้คำตรงๆไม่ เพราะเหมือนหนึ่งจะใช้ว่าเจ้าป้าเธอ พระเจ้าลุงเธอ จึงได้ยกเลิกเสียเป็น บรมวงศ์เธอ

ข้างฝ่ายราชวงศ์เธอนั้นเล่า ถ้าจะว่าหลานเธอก็ผิด ด้วยศักดินาสูงกว่าหลานเธอ จะเรียกว่า อะไรเธอ ก็เรียกตรงยาก

จึงได้ยกเรียกไปอย่างนั้นจะว่าโดยพวกวงศ์เธอ บวรวงศ์เธอ นั้นเล่า ยศบรรดาศักดิ์ก็เหมือนหลานเธอ แต่ถ้าจะเรียดยุทธเธอก็ไม่ได้

เพราะพระวรวงศ์เธอทั้ง ๔ ชั้นก็เป็นพระวงศ์ผู้ใหญ่ ครั้นจะไปเรียกรวมกันเข้ากับเจ้านายวังหน้า ยศก็ฝึกกันไป ต่างหมู่ต่างพวกไม่สมควร

จึงได้ยกขึ้นเป็นชื่อเสียอย่างหนึ่งถึงประพันธวงศ์เธอ สัมพันธวงศ์เธอ ก็เหมือนกันคำซึ่งเรียกต่างเหล่านี้ ก็เป็นแต่เลือกหาคำที่

เพราะที่สูงให้เป็นลำดับกัน แต่ต้องเข้าใจว่าที่เรียกพระอะไรเธอนั้น เป็นพระอะไรของพระเจ้าแผ่นดิน

องค์เดียว เหมือนหนึ่งพระบุตร พระบุตรวังหน้า จะเรียกพระเจ้าลูกเธอวังหน้าก็ได้ ผู้ซึ่งเรียกดังนี้ แต่ก่อนมาก็ทราบว่ามีคามผิดทุกครั้ง

ภายหลังมาเมื่อเราเป็นผู้รับฎีกา ได้เห็นมีผู้มาร้องฎีกา เรียกว่าพระเจ้าลูกเธอวังหน้า ก็ต้องรับพระราชอาญาเป็น ๒ คน ๓ คน การเรื่องนี้ตรงกัน

กับธรรมเนียมใช้เลขทับศก ต้องใช้ปราชสมบัติของพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียวเหมือนกัน

ยังมีค่านามพระนามวิเศษอีกอย่างหนึ่ง พึ่งเกิดขึ้นในแผ่นดินปัจจุบันนี้ คือ กรมสมเด็จพระสุทนต์นราธิราชประยูร ซึ่งเป็นพระภคินีของ

กรมหมื่นมดายุทิทักษ์ซึ่งเป็นพระอัยกาฝ่ายพระมารดาของเรา ก็นับว่าเป็นพระอัยกาน้องข้างฝ่ายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ก็เป็นพระเจ้าราชวงศ์เธอ แต่พระองค์ท่านเป็นผู้ทำนุบำรุงเรามาแต่เล็กจนโต เหมือนเป็นพระชนนี จึงได้ยอมให้เรียกเป็นพระอัยกาเธอ

ตามทางพระมารดาของเราองค์หนึ่ง กับกรมพระปวเรศวริยาภรณ์ ถ้าจะนับก็เป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ ชั้นที่ ๒ แต่ท่านได้อุปถัมภ์

สั่งสอนเรามาก จึงได้ยอมยกให้เป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอเหมือนหนึ่งกับอาของเรา มีแปลกอยู่ ๒ แห่งเท่านั้น

ถัดจากชั้นพระองค์เจ้าลงไปอีก คือ พระบุตร พระบุตร กรมพระราชวังหลัง ซึ่งไม่ได้เกิดด้วยบริจา แลพระบุตร พระบุตร เจ้าฟ้า

พระองค์เจ้าซึ่งมารดาไม่ได้เป็นพระองค์เจ้าทุกๆชั้น ต้องเป็นหม่อมเจ้า มีศักดิ์นา ๑,๕๐๐ลูกของหม่อมเจ้าเป็นหม่อมราชวงศ์

มีศักดิ์นา ๕๐๐ ลูกของหม่อมราชวงศ์ลงไป เป็นหม่อมหลวงมีศักดิ์นา ๔๐๐ ต่อนั้นเป็นนายตามธรรมเนียม

แต่หม่อมราชวงศ์ หม่อมหลวงนี้ ถ้าจะมียศติดเนื่องกับเจ้านายเรียกว่า ราชนิกุล ก็มีชื่อตามตำแหน่งโบราณ ที่เป็นเจ้าพนักงานซึ่งข้างค่าย ๔

ถือศักดิ์นา ๑,๐๐๐ ซึ่งข้างค่ายปลายเชือก ซี่มา โขลงกระปือ เหล่านี้ถือศักดิ์นา ๘๐๐ ธรรมเนียมโบราณเต็มที่ สำหรับไปทัพใกล้

พระองค์พระเจ้าแผ่นดิน แต่มาภายหลังตั้งไม่ใคร่จะเต็ม มีแต่คนหนึ่งสองคนไม่ได้เรียกว่าเจ้าในราชการ เปลี่ยนเป็นหม่อม

เหมือนหม่อมกระต่ายรายโซไทยหม่อมเทวาริราชซึ่งอยู่ในปัจจุบันนี้ แต่ข้างนอกเขาเรียกกันว่า เจ้าต่าย เจ้าเทวหนึ่ง

แต่ที่ไปเป็นขุนนางเสียทีเดียวก็มีบ้างตั้งแต่หม่อมราชวงศ์ลงมา เวลาเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน แต่ก่อนต้องนุ่งสมปักเหมือนขุนนาง

แต่คนละอย่าง คาคผ้าขาว ไม่ใช่แพรสีแลนุ่งผ้ามีลายต่างๆสีต่างๆไม่ได้ เหมือนหนึ่งเจ้าที่ยังมียศเป็นเจ้าแท้ ตั้งแต่หม่อมเจ้าขึ้นไปเจ้านาย

ตั้งแต่หม่อมเจ้าขึ้นไปจะแต่งตัวอย่างไรมาเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน ไม่มีความผิด

นับราชตระกูลเป็นสิ้นเพียงเท่านี้

เครดิตจาก <http://www.bloggang.com/>